

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.92
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2023.11>

А. А. Барікова
orcid.org/0000-0002-9707-0106
кандидат юридичних наук,
науковий консультант відділу забезпечення роботи судової палати з розгляду справ
щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів секретаріату
Касаційного адміністративного суду,
викладач кафедри публічного управління та адміністрування
Національної академії внутрішніх справ

СПЛАТА СУДОВОГО ЗБОРУ ПОДАТКОВИМИ ОРГАНАМИ

Постановка проблеми. Закон України від 03 листопада 2022 року № 2719-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо приватизації державного і комунального майна, яке перебуває у податковій заставі, та забезпечення адміністрування погашення податкового боргу» (далі – Закон № 2719-IX) звільнив від сплати судового збору центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, його територіальні органи в частині стягнення сум по узгодженим грошовим зобов'язанням платників податків [1] (підпункт 27 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір» [2] у новій редакції). Згідно з пояснювальною запискою до проекту Закону № 2719-IX його метою є [3]:

– удосконалення податкового законодавства та створення в період дії воєнного стану умов для належного забезпечення ефективної роботи контролюючих органів, створення умов для належного наповнення дохідної частини бюджету шляхом відновлення строків здійснення контролюючими органами заходів з погашення податкового боргу, економії бюджетних коштів на сплату судового збору у питаннях, пов'язаних зі стягненням сум узгоджених грошових зобов'язань платників податків;

– підвищення ефективності приватизації єдиних майнових комплексів державних і комунальних підприємств та збільшення надходження до державного та місцевого бюджетів коштів від приватизації такого майна.

– сприяння погашенню боргів державних і комунальних підприємств перед бюджетом.

Дискримінаційним є аналізоване положення Закону № 2719-IX щодо введення пільг для податкових органів при зверненні до суду стосовно звільнення від сплати судового збору для податкових органів. Аналіз законопроекту та супро-

відних матеріалів не дає змоги з'ясувати, яким чином відповідні витрати мають бути компенсовані, оскільки в пояснювальній записці зазначено, що прийняття законопроекту не вимагає додаткових витрат з бюджету. Наведений підхід підтримав Головний комітет у висновку до першого читання від 30 вересня 2022 року [4] і Головне науково-експертне управління у висновку від 26 вересня 2022 року № 16/03-2022/161613 [5], ураховуючи зауваження, згідно з якими запропоноване звільнення від сплати судового збору центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, його територіальних органів матиме дискримінаційний характер щодо інших державних органів і матиме ознаки надання таким органам процесуальних переваг перед іншими учасниками судового процесу, які сплачують судовий збір на загальних підставах, чим порушуватиметься принцип рівності учасників судового процесу, встановлений статтею 129 Конституції України [6].

Міністерство фінансів України вказало, що згідно з інформацією Державної податкової служби України за переліком суб'єктів господарювання державного сектору економіки (державних підприємств, їх об'єднань, дочірніх підприємств та господарських товариств, державна частка у статутному капіталі яких перевищує 50 відсотків), розміщеним на сайті Фонду державного майна України станом на 01 квітня 2022 року, податковий борг станом на 01 вересня 2022 року обліковувався за 1609 платниками податків і становив 22,0 млрд грн, з яких: 18,8 млрд грн – податкові зобов'язання, 1,9 млрд грн – штрафні санкції, 1,3 млрд грн – пеня [5].

Оцінка стану літератури. Проблематику судових витрат досліджували М. Гарієвська, І. Діордіца, В. Заборовський, А. Шабалін та інші науковці.

Метою статті є вирішення проблеми звільнення податкових органів від сплати судового збору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Доцільність прийняття запропонованих Законом № 2719-ІХ змін щодо звільнення податкових органів від сплати судового збору є сумнівною. Стаття 283 Кодексу адміністративного судочинства України [7] містить усталені норми та регламентує уніфіковані особливості провадження у справах за зверненням податкових та митних органів. Сам підхід, відповідно до якого виокремлюється частина категорій спорів, є дискримінаційним, оскільки відсутні підстави вважати такі спори безпредметними.

Україна є демократичною, соціальною, правовою державою [6] (згідно зі статтею 1 Конституції України) а найвищою соціальною цінністю в Україні визнано людину [6] (стаття 3 Основного Закону). Саме ідеологією адміністративної юстиції в усьому світі, її основною доктриною є аксіома – держава для людей. Тому не зрозуміло, чому саме держава в особі її органів має бути звільнена від сплати судового збору. Звільнення органів Державної податкової служби, яка згідно з Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» ідеологічно створена для виконання функцій з надання адміністративних послуг фізичним і юридичним особам [8] (стаття 17), від сплати судового збору, також, не узгоджується із пунктом 2 частини третьої статті 129 Конституції України [6], яким закріплено, що до основних засад судочинства в Україні є рівність всіх учасників судового процесу перед законом і судом. Ця норма Конституції України знайшла своє закріплення також і в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» [9] та в процесуальних кодексах України.

Звільнення органів Державної податкової служби від сплати судового збору може розцінюватися як надання їм процесуальних переваг перед іншими учасниками судового процесу, зокрема, юридичними та фізичними особами, які зобов'язані сплачувати відповідний збір. Чинна редакція Закону України «Про судовий збір» [2] вже визначає необхідний та вичерпний перелік суб'єктів, яких належить звільнити від сплати судового збору, а в пояснювальній записці до законопроекту не наведено переконливих аргументів на користь того, чому в разі виникнення відповідних спірних правовідносин саме органи Державної податкової служби як позивачі мають бути звільнені від судового збору. Порушення принципу рівності сторін і завідоме визначення відсутності спору позбавляє особу права заперечувати проти позову, пред'явити зустрічний позов, наводити

доводи та докази протиправності вимоги. Закон № 2719-ІХ не містить запобіжників від зловживань з боку контролюючих органів в частині гарантування права відповідача на судовий захист.

Судовий збір виконує не тільки фіскальну, а й регулятивну, дисциплінуючу функцію, яка є одним зі способів стимулювання належного виконання учасниками відповідних правовідносин (зокрема, державними органами) своїх прав та обов'язків. Відповідно до статті 9 Закону України «Про судовий збір» судовий збір сплачується за місцем розгляду справи та зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України. Кошти судового збору спрямовуються на забезпечення здійснення судочинства, зміцнення матеріально-технічної бази судів, включаючи забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційної системи, вебпорталу судової влади, комп'ютерних локальних мереж, сучасних систем фіксування судового процесу, придбання та обслуговування комп'ютерної і копіювально-розмножувальної техніки, впровадження й використання інших інформаційних електронних форм й інструментів забезпечення доступу до правосуддя в умовах воєнного, епідеміологічного стану, а також на забезпечення архітектурної доступності приміщень судів, доступності інформації, що розміщується в суді, для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення [2].

Судова практика підтверджує, що саме державні органи, й особливо органи державної податкової служби найчастіше вдаються до безпідставних й невинуватих завідомо «програних» позовних звернень й скарг судових органів, створюючи суттєве навантаження на суди та неефективно використовуючи бюджетні кошти, державні ресурси. Частка позовів й скарг податкових контролюючих органів є найвищою серед інших позовів суб'єктів владних повноважень. Тому звільнення від сплати судового збору податкових контролюючих органів негативно позначиться на стані виконавської дисципліни, а також може призвести до необґрунтованого збільшення позовів до суду.

Звільнення запропонованих Законом № 2719-ІХ суб'єктів від сплати судового збору в цій категорії справ матиме наслідком суттєве зменшення рівня фінансування судів, що є неприпустимим. У судах наскрізно простежується недоукомплектований стан, відсутні кошти на здійснення поштових відправлень, на заробітні виплати суддям і працівникам апаратів, на відновлення пошкодженого чи знищеного майна, будівель. Ураховуючи поточну ситуацію в національній судовій системі та воєнний стан в Україні, запропоновані супе-

речливі положення, зокрема, щодо звільнення від сплати судового збору, не враховують кадрову та фінансову складові функціонування органів судової влади. Запропонований перерозподіл коштів ставить під загрозу виконання основоположних функцій органів судової влади, оскільки у разі такого звільнення для сторони позивача суд позбавлений можливості стягнути судовий збір і з іншої сторони – відповідача. Дотримуючись принципу рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, в тому числі щодо витрат, пов'язаних з судовим розглядом справ, альтернативним способом повернення до Державного бюджету коштів за сплату контролюючим органом судового збору при задоволенні поданого ним позову можна розглянути доцільність внесення змін до процесуального закону, передбачивши можливість включення до судових витрат відповідача (недобросовісного платника податків) суми такого збору.

Наведене з огляду на воєнний стан, збитки інфраструктурі України та фінансово-кадровий стан судової системи вказує на недоцільність прийняття аналізованої норми, що фактично створює загрози національній безпеці та здійсненню правосуддя, тому містить корупційні ризики, оскільки стане додатковим механізмом необґрунтованого збільшення видаткової частини Державного бюджету України, неможливість наповнення спеціального фонду для фінансування органів судової влади та подальше вирішення справ. Зважаючи на викладене, потрібно виключити підпункт 27 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір» [2] у новій редакції.

Висновки. Абзац другий пункту 95.5 статті 95 Податкового кодексу України [10] закріплює безспірний механізм позасудового стягнення податкового боргу, із залученням податкового керуючого. Таким чином, необхідно поширити дію цієї статті на будь-який податковий борг, що сприятиме підвищенню ефективності та прозорості такої адміністративної процедури, сталості підходів як податкових, так і судових органів, а також забезпеченню єдності правових позицій під час розгляду та вирішення відповідної категорії справ.

Потрібно також звернути увагу на системну правову прогалину, пов'язану з виконавчим провадженням у межах цих податкових спорів для фізичних осіб, оскільки національне законодавство наділяє саме виконавчу службу правом займатися стягненням податкового боргу для фізичних осіб. Ураховуючи європейську практику, прийнятим вбачається зробити рішення керівника (його заступника або уповноваженої особи) контролюючого органу виконавчим документом.

Література

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо приватизації державного і комунального майна, яке перебуває у податковій заставі, та забезпечення адміністрування погашення податкового боргу: Закон України від 03.11.2022 р. № 2719-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2719-20>

2. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 р. № 3674-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів щодо приватизації державного і комунального майна, яке перебуває у податковій заставі, та забезпечення адміністрування погашення податкового боргу: проєкт Закону від 16.09.2022 р. № 8045. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40489>

4. Висновок Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики (до першого читання) від 30.09.2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1493907>

5. Висновок Головного науково-експертного управління від 26.09.2022 р. № 16/03-2022/161613. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1486109>

6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

7. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

8. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>

9. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

10. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

Анотація

Барікова А. А. Сплата судового збору податковими органами. – Стаття.

У статті автор визначає шляхи вирішення проблеми звільнення податкових органів від сплати судового збору. З огляду на воєнний стан, збитки інфраструктурі України та фінансово-кадровий стан судової системи вказує на недоцільність прийняття аналізованої норми, що фактично створює загрози національній безпеці та здійсненню правосуддя, тому містить корупційні ризики, оскільки стане додатковим механізмом необґрунтованого збільшення видаткової частини Державного бюджету України, неможливість наповнення спеціального фонду для фінансування органів судової влади та подальше вирішення справ. Потрібно виключити підпункт 27 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір» у новій редакції. Необхідно поширити дію цієї статті на будь-який податковий борг, що сприятиме підвищенню ефективності та прозорості такої адміністративної процедури, сталості підходів як податкових, так і

судових органів, а також забезпеченню єдності правових позицій під час розгляду та вирішення відповідної категорії справ.

Розглянуто особливості звільнення суб'єктів від сплати судового збору в цій категорії справ, що матиме наслідком суттєве зменшення рівня фінансування судів, що є неприпустимим. Ураховуючи поточну ситуацію в національній судовій системі та воєнний стан в Україні, запропоновані суперечливі положення, зокрема, щодо звільнення від сплати судового збору, не враховують кадрову та фінансову складові функціонування органів судової влади. Запропонований перерозподіл коштів ставить під загрозу виконання основоположних функцій органів судової влади, оскільки у разі такого звільнення для сторони позивача суд позбавлений можливості стягнути судовий збір і з іншої сторони – відповідача. Дотримуючись принципу рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, в тому числі щодо витрат, пов'язаних з судовим розглядом справ, альтернативним способом повернення до Державного бюджету коштів за сплату контролюючим органом судового збору при задоволенні поданого ним позову можна розглянути доцільність внесення змін до процесуального закону, передбачивши можливість включення до судових витрат відповідача (недобросовісного платника податків) суми такого збору.

Автор привертає увагу до того факту, що звільнення органів Державної податкової служби від сплати судового збору може розцінюватися як надання їм процесуальних переваг перед іншими учасниками судового процесу, зокрема, юридичними та фізичними особами, які зобов'язані сплачувати відповідний збір. Сам підхід, відповідно до якого виокремлюється частина категорій спорів, є дискримінаційним, оскільки відсутні підстави вважати такі спори безпредметними. Тому звільнення від сплати судового збору податкових контролюючих органів негативно позначиться на стані виконавської дисципліни, а також може призвести до необґрунтованого збільшення позовів до суду.

Ключові слова: воєнний стан, податкова політика, бюджетні видатки, принцип рівності, дискримінація.

Summary

Barikova A. A. Payment of court fees by tax authorities. – Article.

In the article, the author identifies ways to solve the issue of exempting tax authorities from paying court fees. In view of the state of war, the damage to the infrastructure of Ukraine and the financial and personnel situation of the judicial system, it indicates the impracticality of adopting the analyzed norm, which actually creates threats to national security and the administration of justice, therefore

it contains corruption risks, as it will become an additional mechanism for an unjustified increase in the expenditure part of the State Budget of Ukraine, impossibility of filling a special fund for financing judicial authorities and further resolution of cases. It is necessary to exclude subparagraph 27 of the first part of the Article 5 of the Law of Ukraine "On Court Fees" in the new edition. It is required to extend the effect of this article to any tax debt, which will contribute to increasing the efficiency and transparency of such an administrative procedure, the stability of the approaches of both tax and judicial authorities, as well as ensuring the unity of legal positions during the consideration and resolution of the relevant category of cases.

Specificity of the exemption of the subjects from paying the court fee in this category of cases has been dealt with regarding the result of such situation in a significant decrease in the level of court funding, which is unacceptable. Taking into account the current situation in the national judicial system and the state of war in Ukraine, the proposed controversial provisions, in particular, considering the exemption from payment of court fees, do not take into account the personnel and financial components of the functioning of judicial authorities. The proposed redistribution of funds jeopardizes the performance of the fundamental functions of the judicial authorities, because in the event of such a dismissal, the court is deprived of the possibility to collect a court fee from the other party, i.e. the defendant. Adhering to the principle of equality of all participants in the legal process before the law and the court, including in relation to the costs associated with the judicial review of cases, as an alternative method of returning funds to the State budget upon payment of the court fee by the controlling body upon satisfaction of the claim filed by the latter, it is possible to consider the expediency of making changes to procedural law, providing for the possibility of including the amount of such a fee in the court costs of the defendant (unscrupulous taxpayer).

The author focuses on the fact that the exemption of State Tax Service bodies from paying the court fee could be considered as granting them procedural advantages over other participants in the court process, in particular, legal entities and individuals who are obliged to pay the relevant fee. The very approach, according to which a part of the categories of disputes is singled out, is discriminatory, since there are no grounds to consider such disputes without subject matter. Therefore, the exemption from payment of court fees of tax control bodies will have a negative impact on the state of executive discipline, and might also lead to an unjustified increase in lawsuits.

Key words: martial law, tax policy, budget expenditures, principle of equality, discrimination.